

Had Theo van Gogh zich overeind kunnen houden in vertrouwt Nederland?

ZAP Prachtig gemaakt en slim gemonteerd is de vierdelige docu over de vermoorde Theo van Gogh, de man die snoeihard en poeslief kon zijn, altijd ongrijpbaar.

Amber Wiznitzer 15 oktober 2024 om 10:03 Leestijd 2 minuten

BNNVARA

Beeld uit *Theo van Gogh: de hunkering*.

Welmoed Sijsma had *Theo van Gogh: de hunkering* (BNNVARA) alvast bekeken. „Ik vond het indrukwekkend om te zien in wat voor tijd we toen leefden”, zei Welmoed, „in vergelijking met nu. De wereld is veranderd in die jaren.” Yoeri Albrecht - baas van De Balie, Van Gogh-versteher en maandagochtend te gast in *Goedemorgen Nederland* (WNL) - knikte. „Zeker”, zei Albrecht, „de tijden zijn enorm veranderd. Vertrout, zou ik zeggen. Ik zou bijna zeggen, met een heel chic woord: een soort hervictorianisering van de tijd. We zijn preuts geworden. Als je de vrijheid en het gemak ziet van die jaren...”

Ik vond het lastig maandag, zal ik ruiterlijk toegeven. Toen regisseur, filmmaker en interviewer Van Gogh in 2004 werd vermoord was ik acht; ik ben een oude gen Z'er of een jonge millennial, net welke kant je op wil. Dat maakt me vermoedelijk een van de voortrekkers van vertrouwt Nederland (mea culpa), en als jonge burgertrout is de haat-liefdeverhouding tussen Nederland en Van Gogh er eentje die me nooit echt heeft aangesproken. Tegelijkertijd is hij gruwelijk aan zijn eind gekomen en valt de impact van die moord niet te onderschatten. Op de doden katten is weinig chic en een nationaal trauma recenseren voelt ook nooit verstandig - dus wat schrijf je dan, met je vertrutte vingertjes, over de nieuwe documentaire over de provocatieve kunstenaar?

Ter voorbereiding keek ik 's ochtends naar *Goedemorgen Nederland*, waar de docu (die 's avonds zou worden uitgezonden) werd voorbesproken. Al gauw verschoof het onderwerp van het gesprek van persoonlijke anekdotes - Van Gogh belde Albrecht elke dag rond vijven om op hoge toon het nieuws door te nemen - naar de vraag hoe hij in het hier en nu zou gedijen. Niet goed, dacht *De Telegraaf*-verslaggever en medegast Silvan Schoonhoven. „Ik vraag me af wat er van Theo zou overblijven in deze tijd: zou hij zich anno 2024 overeind kunnen houden? Zou hij zich in zijn graf omdraaien als hij zou kijken naar deze tijd waarin alles gevoelig ligt en tenen langer zijn dan ooit?”

Strafrechtadvocaat Jillis Roelse dacht er hetzelfde over: „Je mag ook trots zijn op de westerse beschaving, met de gelijkheid tussen man en vrouw, daar mag je best voor opkomen” (nooit verkeerd om te benadrukken in een WNL-programma). Dat soort discussies mijden we nu in Nederland, vond Roelse, in verband met „discriminatie, enzovoorts”. Zo riep de aflevering uiteindelijk meer vragen op dan dat zij had beantwoord, met 'heeft iemand deze mensen al op de hoogte gebracht van de verkiezingsuitslag' als de meest prangende.

Katten en een wasmachine

Omdat het 's ochtends niet gelukt was in de materie te komen deed ik 's avonds extra mijn best met de eerste aflevering van de vierdelige docu. Moeilijk was dat niet: *De Hunkering* is prachtig gemaakt en slim gemonteerd. Archiefmateriaal illustreert de woorden van een enorme hoeveelheid geïnterviewde vrienden en familieleden, buurvrouwen en klasgenoten, bekend en onbekend. Uit hun verhalen klinkt afwisselend bewondering en afschuw voor een man die snoeihard en poeslief kon zijn, altijd ongrijpbaar, met een onmiskenbare aanleg voor ontregeling.

Ook van Van Goghs film *Luger* werden beelden gebruikt. Een controversiële film was het geweest, legde een van de geïnterviewden uit, met een gruwelijke scène met katten en een wasmachine. In het scherm verscheen een man die twee katten in een wasmachine schoof - ik zette de tv meteen uit. Bijzonder truttig, besepte ik beschaamd toen ik de scène googelde en tot de conclusie kwam dat die katten natuurlijk niet écht een wasje hadden meegedraaid. Maar, schrale troost: toen de film uitkwam in 1981 begrepen mensen dat ook niet en zegden flink wat vrijzinnige tv-kijkers hun abonnement op bij de VPRO, die de wasmachinescène had uitgezonden. Zo erg zijn de tijden nou ook weer niet veranderd.

BAS&BOS
kijken tv

Theo van Gogh, hunkeringen van een knuffelhufter

En lieflijk deuntje van Led Zeppelins *Stairway to Heaven*. Theo van Gogh zingt. “Als ik naar mezelf kijk/ was ik toch het liefst een lijk. Ik ben allang dood/ maar iemand is vergeten/ me te vertellen waarom ik niets meer voel!” Zo begint de wervelende documentaireserie *Theo van Gogh, de hunkering* (BNNVara). In vier delen probeert regisseur David de Jongh een beeld te schetsen van de controversiële filmmaker en columnist, die ook door zoveel mensen als gulle vriend op handen gedragen werd.

‘Waarom ik niets meer voel’ is de titel van aflevering één. Zonder vraagteken suggereert het ook een antwoord, maar daarvoor moet je niet bij deze serie zijn, merkte ik na twee delen. In een zoektocht naar zijn (gelukkige, warme) jeugd (deel 1), zijn gesjoemel met waarheid en provocaties (2), zijn trefzekere vileine kant (3) en zijn fatale tegenstander, de islam (4) haalt de regisseur een indrukwekkende variatie aan archief- en filmbeelden boven. Maar samen met de vele interviews met moeder Anneke van Gogh, vader Johan, vrienden en vakgenoten, roepen ze alleen maar meer vragen op.

Te gast bij NPO Radio1-programma *Max Nieuwsweekend* zei De Jongh zaterdag dat Van Goghs twee zussen en zoon Lieuwe al niet wilden meewerken aan de film, en eigenlijk de helft van de mensen die hij had benaderd niet. Gek, voor misschien een laatste filmmonument. De moord op hem is komende 2 november twintig jaar geleden, Jaap Cohens monumentale biografie *De bolle Gogh* is net uit en deze serie is gebaseerd op

Een jonge Theo van Gogh in ‘de hunkering’.

—
Toch ook weer mooi dat deze serie niet pretendeert de man te kunnen omvatten
—

de rechten daarvan. Nú is er momentum, en dan doe je niet mee?

De serie roept dan ook een onvervulde nieuwsgierigheid op. Waar kwamen zijn woede en eenzaamheid vandaan? “Ik heb geprobeerd diep te gaan”, zei de regisseur over de tweeënhalf jaar werk. Hij duikelde in alle krotten filmmateriaal op, ook ‘autobiografische’ scènes uit Van Goghs eigen films: seks op een kerkhof, seks met zijn moeder, dat soort verhalen. Niemand weet of het waar was en moeder Anneke veegt

het heel vanzelfsprekend van tafel. “De waarheid was altijd zijn waarheid”, zegt een vriend.

De Jongh biedt ons de factoren in zijn leven en dan mogen we zelf verder denken. Van Gogh ‘leed aan een gelukkige jeugd’ maar zei ook dat hij ‘het feit dat ik geboren ben heel zwaar en moeilijk te dragen’ vond. Hij wilde graag het vroegere rolstoelmeisje Mieke van den Berg troosten, ‘iemand even eenzaam als ik’, maar schreef elders: ‘Sterven wil ik 1000 maal. Do-do-do-do-dood’. Van vriendschap tot polemiek: “Ik denk dat hij altijd op zoek was naar contact”, concludeert biograaf Cohen in een interview met de VPRO. Daar is... de hunkering.

Er speelt ook nog een oorlogsverleden in de familie. Moeder Anneke moest als kind executies gadeslaan. Vader Johan verloor zijn broer Theo, geëxecuteerd voor het verzet. De jonge Van Gogh wantrouwde de macht en werd aanhanger van de sociaaldemocratie. Pa streed bij de BVD (nu AIVD) tegen de communisten. Alles bij elkaar voelde hij de stuip trekkingen van de grote, vermorzelende denksystemen en werd misschien daarom zo opstandig. Toen die Waarheden eenmaal dood waren, richtte hij zijn pijlen op de islam, het waarheidssysteem dat hem door een fanaticus fataal zou worden.

Dat is wat ik van ‘de factoren’ maak. Eigenlijk ook weer mooi dat deze serie niet pretendeert de man te kunnen omvatten. Denk vooral zelf, daar was Theo van Gogh vast niet tegen geweest.

Maaïke Bos